

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ
T.C.**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 06 / 2015-09

**ULUSLARARASI DOĞAL GAZ BORU HATTI PROJELERİ; TÜRKİYE’NİN
DOĞAL GAZ TİCARETİ AÇISINDAN TRANS ANADOLU DOĞAL GAZ
BORU HATTI (TANAP) ve TRANS ADRIYATİK DOĞAL GAZ BORU HATTI
(TAP) PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

HÜSEYİN SAK* ABDULBAKİ ZENGİN**

*hsak@ticaret.edu.tr, İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dış Ticaret Enstitüsü
Uluslararası Ticaret Lisans/Yüksek Lisans Programı Bölüm Başkanı.

**Abdulkazengin@gmail.com, Tübitak Bilgem Kurumsal Kaynak Başkan Yardımcılığı, İstanbul Ticaret
Üniversitesi Uluslararası Ticaret Yüksek Lisans Öğrencisi.

Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri; Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) Projelerinin Değerlendirilmesi

Özet

Doğal gaz kaynaklarına sahip ülkelerle, dünyanın en büyük pazarı arasında doğal bir koridor görevi gören Türkiye, doğal gaz merkezi olmayı hedeflemektedir. Coğrafi olarak büyük avantajlara sahip olmanın yanında, sorunların hiç azalmayacağı bir enerji diplomasinin de içinde olacaktır. Türkiye'nin boru hatlarıyla doğal gaz ticaretinin incelendiği bu makalede, TANAP ve TAP projeleriyle ne gibi ekonomik ve politik kazanımlar elde edilebileceği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Gaz Ticareti, TANAP, TAP.

Abstract

As a natural corridor between The countries which have their natural gas resources and the world's largest market Turkey aims to become a gas hub.

Besides having great advantages in geographically Turkey will have a place in the energy diplomacy with the problems that will never reduce. In this article Turkey's natural gas trade through pipelines, and the economic and political gains in the TANAP and TAP projects will be analysed.

Keywords: Natural Gas Trading, TANAP, TAP.

Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri; Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) Projelerinin Değerlendirilmesi

Giriş

Ülkelerin coğrafi konumları, sanayi yapıları ve enerji türlerine olan talepleri değişkenlik gösterse de doğal gaz, ısınmak için kullanılmasının yanı sıra büyük oranda elektrik üretimi ve sanayide de kullanılmaktadır. Bu durum ülkelerin üretim, ekonomik büyüme ve refah düzeylerinde domino etkisi yapmaktadır. Dünyanın en büyük doğal gaz pazarı olan Avrupa Birliği (AB), yetersiz doğal gaz kaynakları sebebiyle, büyük oranda Rusya'ya bağımlıdır. Rusya'nın farklı fiyat politikası AB'nin ortak karar almasını zorlaştırmakta, zaman zaman enerji güvenliği konusunda politik riskler teşkil etmektedir. AB'nin enerji güvenliği sebebiyle kaynak çeşitliliğini amaçlanması, Hazar kaynaklarına yeni bir pazar imkanı verdiği gibi, Türkiye'de bu sayede doğal gaz hub olma fikrini geliştirmiştir.

Türkiye, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP) ile bölgesindeki enerji güvenliğine olumlu katkı sağlayacağına inanmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan'ın sınır olmaması enerji ticareti açısından dezavantaj olsa da sadece boru hatları ile değil, demir yolları ile de kurulması planlanan bağlantı, zaman içinde iki ülkenin ticari bağlarını kuvvetlendirmenin yanında, Türkmenistan ve Kazakistan'la da ticari bağların artmasına vesile olacaktır.

Bu makalede, TANAP ve TAP incelendiğinden, Türkiye'nin yalnızca boru hatlarıyla olan doğal gaz ticareti dikkate alınmıştır. Birinci bölümünde Türkiye'nin mevcut doğal gaz ticareti incelenmiş, ikinci bölümde TANAP ve TAP projeleri hakkında bilgi verilmiş, üçüncü bölümünde ise Türkiye'nin enerji politikaları, Avrupa'nın doğal gaz talebi ve arz ülkeleri bakımından değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Türkiye'nin Boru Hatlarıyla Doğal Gaz Ticareti: Mevcut Durum

Türkiye'nin enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve boru hatları ile petrol taşımacılığı yapmak üzere, (kuruluş aşamasında) 15 Ağustos 1974 yılında Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) kurulmuştur. 1987 yılından itibaren boru hatları ile doğal gaz taşımacılığı ve doğal gaz ticaretinde yetkilendirilmiştir.*¹

Türkiye'nin zaman içinde imzalamış olduğu mevcut doğal gaz alım anlaşmaları aşağıdaki gibidir. Batı Hattı; Rusya ile Türkiye'nin, 1986 yılında imzaladığı anlaşmadır. Rusya'dan başlayarak Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Malkoçlar/Tekirdağ'dan Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Başlangıçta bu hattan alınan doğal gaz bedeli % 70 oranında mal takası yoluyla ödeniyordu.² Bu durum, Türk yatırımcılara ticaret imkanı sağlaması bakımından olumluydu. 2011 yılında BOTAŞ'ın sözleşmeyi yenilemek istememesi üzerine, EPDK tarafından lisanslandırılan dokuz Türk şirketi, Rusya'yla anlaşarak aynı hat üzerinden gaz alımını gerçekleştirmektedir. Rusya'yla, 1998 tarihinde 23 yıllık, 8 milyar m³/yıllık kapasiteli ikinci doğal gaz alım anlaşması, nakdi ödeme şartıyla imzalanmıştır. Bu hattan gaz akışı devam etmektedir.³ Rusya'yla üçüncü anlaşma, 1997 yılında imzalanan 25 yıl süreli, 16 milyar m³/yıllık Mavi Akım ismiyle bilinen anlaşmadır.

Azerbaycan'la 2001 tarihinde imzalanmış Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı, 690 km uzunluğunda, tam taşıma kapasitesiyle 20 milyar m³ doğal gaz taşıyabilecek yapıdadır. İran'la da 1996 tarihinde doğal gaz alım-satım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre gaz akışı 3 milyar m³ ile başlayıp, zaman içinde yıllık 10 milyar m³ e ulaşmıştır.⁴

¹ BOTAŞ, (Çevrimiçi), <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, (Erişim Tarihi: 20.07.2015),

² Sinan Oğan, "Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık" **Uluslararası İlişkiler Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM)**, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/548-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik> (Erişim Tarihi:20.04.2015) Dipnotlar v.

³ Leyla Karakaya, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Batı Hattı Gözden Çıkarılabilir mi?", 2011, N.21159, (Çevrimiçi) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1325078189-4.Bati_Hatti_Gozden_Cikarilabilir_mi.pdf, (Erişim Tarihi:20.04.2015), s:2.

⁴T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, "Türkiye'nin Enerji Yatırımları", (2014), (Çevrimiçi) <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-enerji-yatirimlari/496> (Erişim Tarihi:15.04.2015), par.6.

* Doğal gaz piyasasındaki tekel konumu, 2001 yılında yürürlüğe giren 4646 sayılı yasa ile sona erse de boru hattı anlaşmaları tüm dünyada kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından yapıldığından, ihtiyaç duyulan projelerinde lisanslandırılmaktadır.

Tablo 1. BOTAŞ Boru Hatlarıyla Doğal Gaz Alım Sözleşmeleri(milyar m³/yıl)

Mevcut Anlaşmalar	(Milyar m ³ /yıl)	İmzalanma Tarihi	Durumu	Bitiş Tarihi
İran	9,6	1996	Devrede	2026
Rus. Fed. (Karadeniz)	16	1997	Devrede	2025
Rus. Fed. (Batı)	4	1998	Devrede	2021
Türkmenistan	15,6	1999	-	-
Azerbaycan(Faz-I)	6,6	2001	Devrede	2021
Azerbaycan(Faz-II)	6	2011	2017/2018	2032/2033
Azerbaycan(BIL)	0,15	2011	Devrede	2046

Kaynak: BOTAŞ, (Çevrimiçi) <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, (Erişim Tarihi: 20.07.2015).

Tablo 2 de görüldüğü gibi Türkiye'nin boru hatlarıyla ithal ettiği doğal gazın % 58'i Rusya, % 19,2'si İran, % 9,3 'ü Azerbaycan'dan yapmaktadır. % 13,5 'i LNG yoluyla Nijerya, Cezayir ve spot piyasalardan ithal etmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin 2009-2013 Yılları Doğal Gaz İthalat Miktarı(milyon Sm³/yıl)

Yıl	Rusya	İran	Azerbaycan	Cezayir (LNG)	Nijerya (LNG)	Diğer LNG)	Toplam
2009	19.473	5.252	4.960	4.487	903	781	35.856
2010	17.576	7.765	4.521	3.906	1.189	3.079	38.036
2011	25.406	8.190	3.806	4.156	1.248	1.069	43.874
2012	26.491	8.215	3.354	4.076	1.322	2.464	45.922
2013	26.212	8.730	4.245	3.917	1.274	892	45.269

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) Doğal gaz Sektör Raporu 2013, S 20

Türkiye, yalnızca Yunanistan'a doğal gaz ihraç etmektedir. Türkiye-Yunanistan doğal gaz boru hattı; AB Komisyonu INOGATE Programı* çerçevesinde, Hazar Havzası, Rusya, Orta Doğu, Güney Akdeniz ülkeleri ve diğer uluslararası kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye üzerinden Yunanistan ve Avrupa'ya satışı için yapılmıştır. 2003 yılında imzalanan anlaşma kapsamında gaz akışı sağlanmaktadır.

* Türkçe Açılımı; Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programıdır. Dünya Bankası'nın da maddi destek sağladığı elliye yakın ülkenin bulunduğu destek programıdır. Programın amacı petrol ve gaz ürünlerinde; teknik destek sağlamak, inovasyonu arttırmak, Orta Asya ülkelerinden Avrupa'ya taşımacılık yapmak için farklı yolların desteklenmesini sağlamaktır. **Kaynak:** Ahmet Yesevi Üniversitesi, **Avrupa Birliğinin Orta Asya Politikaları Raporu**, Ankara 2011, s 52.

Tablo 3. Türkiye'nin 2009-2013 Yılları Doğal Gaz İhracatı

(milyon Sm³/yıl)

Yıl	2009	2010	2011	2012	2013
Miktar	708,50	648,60	714,00	611,00	682,00
Toplam	3.364,10				

Kaynak: EPDK Doğal gaz Sektör Raporu 2013, S 32

2. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP)

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP); Azerbaycan'ın Şahdeniz 2 sahasında üretilen doğal gazın, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan doğal gaz boru hattı projesidir. Türkiye topraklarındaki kısmı Ardahan'dan başlayacak, Edirne'de (Yunanistan sınırında) son bulacaktır. Boru hattının toplam uzunluğu 1850 km'dir.⁵

Harita 1. Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları

Kaynak: Uluslararası Politika Akademisi, "Türk Dış Politikasında Enerji Koridorlarının Önemi", (Çevrimiçi),

<http://politikaakademisi.org/turk-dis-politikasinda-enerji-koridorlarinin-onemi/>, (Erişim

Tarihi:28.05.2015).

⁵TANAP, "TANAP Nedir?", (Çevrimiçi) <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/> (Erişim Tarihi:27.04.2015), par. 2.

Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasında gerçekleştirilen doğal gaz üretimi, Şahdeniz Konsorsiyumu tarafından yapılmaktadır. Konsorsiyumunda; % 28,8 BP, % 19 TPAO, % 16,7 SOCAR, % 15,5 Statoil, % 10 Total, % 10 Lukoil hisse sahibidir.⁶ Görüldüğü gibi üretim aşamasında TPAO, BP'den sonraki en büyük ortaktır. Projenin uygulayıcısı olarak TANAP Doğal Gaz Anonim Şirketi kurulmuş, SOCAR % 58, BOTAŞ % 30, BP % 12 oranında hisse sahibi olmuştur.⁷

TANAP için başlangıçta, BOTAŞ'ın var olan boru hatlarının kullanılması düşünülmüştü. Fakat Azerbaycan, mevcut boru hatlarının kapasite artışlarını karşılamayacağı* düşüncesiyle yeni bir hat yapımını talep etmiştir. 2018 yılında açılması planlanan TANAP boru hattı ile ilk aşamada yıllık 16 milyar m³ gaz akışı planlanmıştır.^x 2020 yılında 16 milyar m³, 2023 yılında 23 milyar m³, 2026 yılında 31 milyar m³ doğal gazın taşınması planlanmaktadır.⁸

Bu proje için Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı (ETKB) Taner Yıldız "Hazar'ın enerji kaynakları dünyaya açıldıkça bölgenin daha güvenli hale geleceğine inanıyoruz." demiştir.⁹ Bu çok önemli ve iyi bir tespittir. Aynı zamanda Azerbaycan'ın ve Hazar'a kıyılı Türk Devletleri'nin pazar bulmalarına ve Rusya baskısından kurtulmalarına da vesile olacaktır. Yıldız:

"Bu proje, 9 Avrupa ülkesiyle 100 milyar dolarlık doğal gaz kontratı yapmış bir projedir. Türkiye yalnızca ihtiyaçlarını buradan karşılamakla kalmayacak, aynı zamanda AB üyesi ülkelerin de probleminin çözümünün bir parçası olmak adına önemli bir merhale teşkil etmiş olacak. Biz, yerli üretimle yerli istihdamla beraber bütün teknolojilerin kullanıldığı ve çevreye duyarlı bir projeden bahsediyoruz." açıklamasında bulunmuştur.¹⁰

Bu kapasitede bir hat Türkiye'yi, İran ve Rusya'nın doğal gaz baskısından kurtarması bakımından önemlidir. TANAP 'a dahil olmak isteyen fakat, ne bu hatta ne de iptal edilen

⁶Hürriyet Gazetesi, "Şahdeniz 2 için dev imza", 2014, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26518216.asp>, (Erişim Tarihi:25.05.2015), par.6.

⁷ BOTAŞ, "Uluslararası Projeler", (Çevrimiçi) <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, (Erişim Tarihi:25.04.2015), par. 1-2.

⁸Gulmira Rzayeva, Burcu Gültekin Bunsmann ve M.Mete Göknel, "TANAP Raporu", **Hazar Enstitüsü Araştırma Merkezi**, 2012, (Çevrimiçi) http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/raporlar/2012_09_19_tanap_raporu/TANAPRaporu_121107.pdf, (Erişim Tarihi:28.04.2015), s.5.

⁹Hürriyet. "Tarihi anlaşma". (Çevrimiçi). <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25382807.asp>. (Erişim Tarihi:29.05.2015), par. 5.

¹⁰SOCAR Türkiye, (Çevrimiçi), <http://www.socar.com.tr/haber-detay/enerjide-dev-imza/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2015).

*Azerbaycan, 2025 yılında 50 milyar m³/yıllık gaz üretimini hedeflemektedir.

^x30 milyar m³/yıllık taşıma kapasiteli boru hattıyla, başlangıçtaki 10 milyar m³/yıllık gaz ticareti ekonomik olmamaktaydı. Türkiye'nin 6 milyar m³/yıllık gaz alımı, projenin uygulanabilirliğini sağlamıştır.

NABUCCO' ya dahil olmayan İran'ın doğal gaz fiyatlarını 505 \$/1000 m³'den 585 \$/1000 m³ 'e çıkarmıştır. Rusya da, Türkiye'nin Azerbaycan'dan daha fazla gaz alması durumunda kış aylarında talep edeceği doğal gazı vermemekle tehdit etmiş, gaz fiyatlarında da göreceli indirim yaparak uluslararası doğal gaz fiyatları 400\$/1000 m³ seviyesine indirmiştir.¹¹

İran, dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olmasına rağmen ambargolar sebebiyle pazar bulamamaktadır. Zamanla kalkacağı düşünülen ambargolar sonrasında, TANAP hattına gaz verebilir. Ayrıca, İran-Türkiye-İtalya-Almanya Doğal Gaz Boru Hattı (ITE)^x ile dışa açılmayı istemektedir. İran, doğal gaz ihracatının % 90'ından fazlasını Türkiye'ye yapmaktadır. AB pazarına, Türkiye'den başka geçiş imkanının olmaması, (LNG/CNG* alt yapısı bulunmamaktadır.) Türkiye'nin lehine bir durum olsa da Türkiye, İran'la uzun süreli al ya da öde anlaşması imzalayarak bu durumu değerlendirememiştir.

Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP); Türkiye/İpsala'da TANAP 'a bağlanarak başlayan, Yunanistan'ın kuzeyinden 478 km boru hattı ile Arnavutluk sonra da Adriyatik Denizi altından geçerek, İtalya'da sonlandırılması planlanan doğal gaz boru hattı projesidir. Projesinin anlaşması, Şahdeniz Konsorsiyumu tarafından 19 Eylül 2013 tarihinde imzalanmış, 35 milyar dolar yatırım ön görülmüştür.¹²

ITE projesinin kısmi yüklenici şirketi, TAP ve ITE projelerini rekabet etmek için değil, birbirini tamamlamak amacıyla oluşturulan projeler diye tanımlamaktadır. Her iki projede

¹¹ <http://www.byegm.gov.tr/yabanci-bultenler.aspx?d=15.03.2012&pg=2&ahid=50189&act=3> ' den Rzayeve a.g.e., s.9.

¹²Hürriyet İnternet Gazetesi, "Tarihi Anlaşma İmzalandı", 2013, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25382807.asp> , (Erişim Tarihi:30.04.2015), par.1-8.

* İran, NABUCCO' ya Ermenistan-Gürcistan yoluyla dahil olmak için teklif götürmüştü. Bu teklifi Azerbaycan ve Türkiye tarafından kabul edilmemişti.

^x ITE; İran ve Türkmenistan kaynaklı doğal gazın, Türkiye-Yunanistan-İtalya-Almanya bağlantısını amaçlayan doğal gaz boru hattı projesidir. Bu kapsamda 17 Kasım 2008 tarihinde İran ile Türkiye arasında mutabakat tutanağı imzalanmıştır. Yapımı planlanan bu boru hattının Türkiye topraklarındaki uzunluğu 1789 km, toplam uzunluğu 5000 km'dir. **Kaynak :** Turang Transit Taşımacılık, **ITE Raporu 2013**, s. 3

Proje ile Avrupa'ya taşınacak yıllık gaz miktarı 35 milyar m³ olarak belirlenmiştir. **Kaynak:** İran Türkiye Avrupa Doğal gaz Boru Hattı Projesi, (Çevrimiçi) <http://www.ite-pipeline.com/pages.aspx?page=2> , (Erişim Tarihi:22.04.2015), par.3.

* Doğal gaz iki şekilde nakliye edilmektedir. En verimli ve ucuz nakliyesi boru hatları ile olmaktadır. Boru hatlarının olmadığı yerlerde -162 °C soğutulmuş gaz fazından sıvı faza geçirilir, bu sayede hacmi 600 kat küçültülür. Taşınması ve depolanması daha kolay ve ekonomik olur. Bu yeni hali "sıvı doğal gaz" (LNG-Liquified Natural Gas) olarak adlandırılır. Ulusal şehir şebekesi veya şehir içi dağıtım sistemlerinden gaz veya LNG olarak alınan doğal gaz 200-250 bar sıkılaştırılarak yine gaz fazında tüketime sunulur. Bu yeni haline de "sıkıştırılmış doğal gaz" (CNG-Compressed Natural Gas) denir. Doğal gazın, sıvılaştırma maliyetleri ve nakliyesini düşük basınç ve sıcaklıklarda yapma zorunluluğu, boru hatları ile nakliye edilmesini daha cazip kılmaktadır.

Güney Avrupa ülkelerini pazar olarak hedeflemektedirler.¹³ Çünkü AB, Rusya bağımlılığından kurtulmaya odaklanmış durumdadır. Türkiye, enerji koridoru hedeflerinin yanında farklı bir politikayla, TAP ve ITE'yi Balkanlar'a bağlamayı istemektedir. Bu sayede Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya'nın 2030 yılında 20 milyar m³/yıllık olması beklenen doğal gaz piyasasını hedeflemektedir.¹⁴ Türkiye, bu ülkelerle olan ekonomik ve sosyal bağlarını önemsemektedir.

3. Türkiye'nin Doğal Gaz Politikaları Bakımından TANAP ve TAP'ın Değerlendirilmesi

Yakın gelecekte fosil yakıtların yerini alabilecek bir enerji kaynağı öngörülememektedir. Doğal gaz arzı sağlayan ülkeler ve/veya komşu ülkelerde çok fazla siyasi sorun bulunmaktadır. ABD Jeolojik Araştırma Merkezi'nin 2010 yılında hazırladığı rapora göre; ilk kez 2004 yılında keşfedilen Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının değerinin 1,5 trilyon dolar olduğu tahmin ediliyor. Ancak, aralarında ve/veya ülke içinde kriz ve siyasi karışıklık bulunan çokça ülke olması, bu yeni kaynakların pazara arzında belirsizliklerin devam edeceğini göstermektedir. Bu durumda, Hazar doğal gaz kaynakları daha çok ön plana çıkmaktadır. Kafkaslarda; Azerbaycan'ın, Ermenistan'la yaşadığı Dağlık Karabağ sorununda Rusya'ya karşı desteğe ihtiyacı vardır. Abhazya, Güney Osetya, Cevahati Ermenileri gibi etnik sorunlarla, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı tehditler vardır.

Enerji; üretim, büyüme, tasarruf, işsizlik, fiyatlar genel düzeyi, yatırımlar gibi ekonomik unsurların yanında, ulusal güvenlik, dış ilişkiler gibi boyutlarda da incelenmektedir. Türkiye, enerji bakımından göreceli olarak fakir sayılmaktadır. Fakat büyüme oranları, gelişmişlik düzeyi olarak daha ileri seviyede olup, daha kıt kaynaklara sahip Avrupa ülkeleri sadece bugün değil, enerjide hep dışa bağımlı yaşamışlardır. Bu durum ekonomik büyümelerini nispeten etkilese de refah seviyesini sağlamak açısından, başarılı olduklarını ifade etmek gerekir. Orta Doğu, Kafkasya ve Hazar Bölgesi ülkeleri, BP Statistical 2014 verilerine göre dünya doğal gaz rezervlerinin % 72'sine sahip olmasına karşın aynı ekonomik gelişmişliğe sahip değildirler. •

¹³Aslıhan Boybaşı, "Dünya Petrol ve Doğal Gaz Piyasasında Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasının İktisadi Etkileri", (GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013,s. 77.

¹⁴T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı "TBMM Yazılı Soru Önergesi Cevabı", (Çevrimiçi) <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-34940c.pdf> , (Erişim Tarihi:28.04.2015), s.3.

Türkiye'nin doğal gazda ithal bağımlılık oranı % 98,5'dir.¹⁵ Benzer durum, AB ülkelerinde de görülmektedir. AB, dünyanın en büyük enerji ithalatçısıdır. Ülkelere göre farklılıklar olsa da 2014 verilerine göre, AB'nin doğal gaz rezervleri, dünya rezervlerinin % 0,8'idir. Enerjide dışa bağımlılık oranı %55'dir. Tükettiği petrolünün %84'ünü, doğal gazının %66'sını ithal etmektedir. 2013 yılı için; üretim 146,8 milyar m³, tüketim 438,1 milyar m³tür.¹⁶ AB'nin doğal gazda bağımlılık oranınının 2035'te % 90'ları bulacağı ön görülmektedir.¹⁷ Yakın gelecekte fosil yakıtların yerini alabilecek bir enerji kaynağı öngörülemezdir. Avrupa, bu açmazdan kurtulabilmek için kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedir.

Birliğin en büyük gaz tedarikçisi Rusya açısından, enerji şöyle ifade edilebilir. Doğal gaz ve petrol gelirleri, milli gelirinin % 50'den fazlasını oluşturmaktadır.¹⁸ Petrol fiyatlarındaki 1 dolarlık değişiklik konsolide bütçe gelirlerinde 1,4 milyar dolar artış/azalış yapmaktadır.¹⁹ Rus ekonomisinin bugünü ve geleceği, hidrokarbon rezervlerine bağlı görünmektedir. Rusya'nın doğal gaza, TANAP ve TAP 'a bakışını da bu perspektiften değerlendirmek gerekir. Rusya; Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya ve Finlandiya'nın tek; Macaristan, Avusturya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan ve Bulgaristan'ın ana gaz tedarikçisidir. Almanya'nın iç talebinin % 39'un karşılamaktadır. Fransa ve İngiltere ise üretim olanaklarından dolayı daha bağımsızdırlar. Bu ve birçok sebep Birliğin ortak hareket tarzı oluşturmak istemesine karşın, çıkar çatışmaları yaşanmasına sebep olmaktadır. Rusya'da bu çatışmaları arttırmak adına Batı Avrupa'ya daha yüksek, Doğu Avrupa'ya daha düşük fiyat uygulamaktadır.

Rusya, doğal gazı dış politikasında ve Avrupa üzerinde stratejik bir baskı unsuru olarak kullanmakta ve transit ülkelerin de kendi hegemonyasında olmasını istemekte, en azından çıkarlarına ters düşmemesini önemsemektedir. Türkiye, Rusya-Avrupa arasındaki enerji savaşından faydalanarak, Hazar kaynaklı çözümlerle kendi etkinliğini artırma çabasıdadır.

¹⁵TPAO.Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu 2014. Ankara. 2014, s.27.

¹⁶BP, **Statistical Review of World Energy June 2014**, s. 20-23.

¹⁷Enerji Enstitüsü, "Avrupa'ya doğal gazda yeni senaryolar", 2012, (Çevrimiçi), <http://enerjiensitüsü.com/2012/12/05/avrupaya-dogal-gazda-yeni-senaryolar/> , (Erişim Tarihi:29.05.2015), par.4.

¹⁸Aljazeera Turk, "Petrol Fiyatları Rusya'yı Vurdu", (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/petrol-fiyatları-rusyayı-vurdu> , (Erişim Tarihi: 17.04.2015) par.2-3.

¹⁹Russia, U.S. Energy Information Administration, <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf> (Erişim 05 Haziran 2014). 'den Azime Telli, BİLGESAM, "Rusya'nın Doğal gaz ve Petrol Rezervlerinin Analizi", **Uluslararası Enerji Güvenlik Kongresi**, KÜ, Kocaeli, 23-24 Eylül 2014, s 156.

• Burada doğal gaz açısından şimdilik dengeleri değiştirebilecek etken ankonvansiyonel kaynaklardır. Değerlendirmeler konvansiyonel yöntemlere göre yapılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Ekonomik gelişmeler üzerinde enerjinin etkileyici bir rolünün olması, enerji kaynaklarına olan ilgiyi arttırmaktadır. Var olan enerji kaynaklarının kullanımının devamı halinde, dünya enerji talebindeki artış Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadan karşılanacaktır. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının arzındaki belirsizlik ve Hazar'ın paylaşım sorunları devam etmektedir. Türkiye tüm bu karmaşada, İran ve diğer Orta Doğu ülkelerinde yaşanan siyasi karışıklıklardan uzak, uzun dönemli enerji diplomasisini amaçlamalıdır. Yeni kaynakların keşfedilmemesi durumunda; Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik olarak avantaj sağlayabilmek için, iyi bir diplomasi ile dış politikada oyun kurucu olmak, etkilere göre tepki geliştirmek yerine, tepkileri ölçüp yeni ve hızlı stratejiler hayata geçirilmelidir. Enerji arzı sağlayan konsorsiyumlarda, arz ülkelerindeki devlet petrol/doğal gaz şirketlerinde TPAO ve/veya BOTAS'ın hisse oranları ve etkinliği artırılmalıdır. Güçlü ortaklıklar oluşturmalı, ortaklık yapıları diğer ortaklık yapıları için pazarlık unsuru oluşturmalı ve tetikleyici olmalıdır. Tıpkı NABUCCO, TANAP, Türk Akımı projelerinde olduğu gibi.

Azerbaycan, ilk defa TANAP yoluyla, Rusya olmadan doğrudan Avrupa piyasasına doğal gaz satabilecektir. Tabii bu durumda Rusya'ya rakip olmaktadır. Fakat devletler, doğal gaz piyasasında birbirine son derece bağımlı olduklarından, rekabet kavramı pek telaffuz edilmemektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'a yeni bir enerji pazarı açması, enerji güvenliğini en düşük fiyattan garantilemiş olmasını gerektirir.

Türkmenistan, TANAP'a doğal gaz temin etmek istese de Azerbaycan, Türkmenistan'dan sınırda satın aldığı doğal gazı, kendi gazı gibi satmak üzere anlaşmıştır. Azerbaycan, Irak ve İran gazının da TANAP'a bağlanmasından yanaydı ancak Türkiye buna itiraz etti. Buradan, Türkiye'nin ITE projesi ve Türkiye-Irak doğal gaz boru hattı projeleriyle ilgili planlarının olduğu anlaşılabilir. Mevcut durumdaysa İran, Türkmen gazını çok ucuza alıp Türkiye'ye fahiş fiyata satmaya devam edecek gibi görünüyor.

TANAP 'ta tüm gaz satış ve taşıma kontratları, Şah Deniz ortakları ve SOCAR operatörlüğünde yürütülecek. Türkiye, Azerbaycan gibi davranarak sınırda doğal gazı alıp Avrupa'ya satma imkanına sahip olsaydı belki de hub hedeflerine daha yakın olabilirdi. Anlaşmalar ve uluslararası dengeler mi bu durumu belirledi bilinmez. Türkiye'nin, Rusya ve İran'a alternatif bir doğal gaz kaynağına sahip olması ve Avrupa'ya enerji köprüsü olması

Türkiye'nin lehine görülmekte birlikte, Türkiye transit ticareti değil, ticari hub olmayı hedeflemelidir.

Türkiye doğal gazda enerji koridoru hedeflerinin yanında; Türk devletleri ile ticari bağlarını arttırmalı, özellikle Türkmenistan ve Azerbaycan'ın bölgedeki etkinliğini desteklemelidir. Yakın zamanda kaldırılması planlanan vizeler, 2015 yılı içinde açılması planlanan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu projesi gibi birleştirici, bütünleştirici projeler ve daha fazlası hızla hayata geçirilmelidir.

Kaynakça

BOYBAŞI, Aslıhan. “Dünya Petrol ve Doğal gaz Piyasasında Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasının İktisadi Etkileri”. (GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

BP. Statistical Review of World Energy June 2014.

TPAO. Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu 2014. Ankara. 2014.

Turang Transit Taşımacılık. ITE Raporu 2013.

İnternet Kaynakları

Aljazeera. “Rusya Güney Akım'dan neden vazgeçti?”. 2014. (Çevrimiçi). <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/rusya-guney-akimdan-neden-vazgecti> . (Erişim Tarihi:30.05.2015).

BOTAŞ. “Uluslararası Projeler”. (Çevrimiçi) <http://www.botas.gov.tr/index.asp>. (Erişim Tarihi:25.04.2015).

Enerji Enstitüsü. “Avrupa'ya doğal gazda yeni senaryolar”. 2012. (Çevrimiçi). <http://enerjiensitüsü.com/2012/12/05/avrupaya-dogal-gazda-yeni-senaryolar/> . (Erişim Tarihi:29.05.2015).

RZAYEVA, Gulmira. Burcu GÜLTEKİN BUNSMANN ve M.Mete GÖKNEL. “TANAP Raporu”.**Hazar Enstitüsü Araştırma Merkezi.** 2012. (Çevrimiçi)

http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/raporlar/2012_09_19_tanap_raporu/TANAPRaporu_121107.pdf. (Erişim Tarihi:28.04.2015).

ERDOĞAN, M.Murat. “Avrupa Birliğinin Orta Asya Politikaları”. **Ahmet Yesevi Üniversitesi**. 2011. (Çevrimiçi)

http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/ab_ortaasya_rapor.pdf (Erişim Tarihi:20.07.2015).

Hürriyet. “Şahdeniz 2 için dev imza”. 2014, (Çevrimiçi).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26518216.asp> . (Erişim Tarihi:25.05.2015).

Hürriyet. “Tarihi anlaşma”. (Çevrimiçi). <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25382807.asp> . (Erişim Tarihi:29.05.2015).

Hürriyet. “Tarihi Anlaşma İmzalandı”, 2013, (Çevrimiçi)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25382807.asp> , (Erişim Tarihi:30.04.2015).

KARAKAYA, Leyla. “Batı Hattı Gözden Çıkarılabilir mi?”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), 2011, N.21159, (Çevrimiçi)

[http://www.tepav.org.tr/upload/files/1325078189-](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1325078189-4.Bati_Hatti_Gozden_Cikarilabilir_mi.pdf)

[4.Bati_Hatti_Gozden_Cikarilabilir_mi.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1325078189-4.Bati_Hatti_Gozden_Cikarilabilir_mi.pdf) , (Erişim Tarihi:20.04.2015).

OĞAN, Sinan. “Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık” **Uluslararası İlişkiler Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM)**. 2006. (Çevrimiçi)

<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/548-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik> (Erişim Tarihi:20.04.2015).

SOCAR Türkiye, (Çevrimiçi), <http://www.socar.com.tr/haber-detay/enerjide-dev-imza/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2015).

T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Türkiye’nin Enerji Yatırımları”, (2014), (Çevrimiçi) <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-enerji-yatirimlari/496> (Erişim Tarihi:15.04.2015).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı “TBMM Yazılı Soru Önergesi Cevabı”. (Çevrimiçi) <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-34940c.pdf>. (Erişim Tarihi:28.04.2015).

TANAP. “TANAP Nedir?”. (Çevrimiçi) <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/> (Erişim Tarihi:27.04.2015).

TELLİ, Azime. BİLGESAM. “Rusya’nın Doğal gaz ve Petrol Rezervlerinin Analizi”.**Uluslararası Enerji Güvenlik Kongresi**.KÜ. Kocaeli. 23-24 Eylül 2014. ss. 168.

Uluslararası Politika Akademisi. “Türk Dış Politikasında Enerji Koridorlarının Önemi” . (Çevrimiçi). <http://politikaakademisi.org/turk-dis-politikasinda-enerji-koridorlarinin-onemi/> . (Erişim Tarihi:28.05.2015).